

O'ZBEK BAYRAM NOMLARINING NUTQIY VA USLUBIY QO'LLANILISHI

To'rayev Humoyuddin Odil o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: Mukumov Maxmud Xudayberdiyevich f.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada o'zbek tilidagi bayram nomlarining nutqiy va uslubiy qo'llanilishi zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari asosida har tomonlama tahlil qilinadi. Bayram nomlari milliy madaniyat, tarixiy xotira va ijtimoiy ongning muhim lingvistik ifodasi sifatida qaraladi. Tadqiqotda bayram nomlarining rasmiy, publitsistik, badiiy va og'zaki nutqdagi funksional xususiyatlari, ularning semantik rivoji, pragmatik yuklamasi hamda uslubiy rang-barangligi aniqlanadi. Shuningdek, mustaqillikdan keyingi davrda o'zbek bayram nomlarining nutqiy faolligi va diskursiv o'zgarishlari so'nggi yillardagi materiallar asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari o'zbek tilshunosligida lingvom

Kalit so'zlar: bayram nomlari, nutqiy qo'llanilish, uslubiy tahlil, lingvomadaniyat, pragmatika, diskurs, o'zbek tili.

KIRISH

Til jamiyat hayotining barcha sohaları bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy munosabatlari va madaniy qadriyatları mujassam holda namoyon bo'ladi. Til birliklari orasida bayram nomlari alohida o'rin tutadi, chunki ular nafaqat ma'lum bir vaqt yoki voqeani ifodalaydi, balki millatning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi va madaniy identifikatsiyasini aks ettiradi. Bayram nomlari orqali jamiyatda muhim hisoblangan g'oyalar, qadriyatlar va mafkuraviy qarashlar nutqiy shaklda mustahkamlanadi.

So'nggi yillarda tilshunoslik fanida bayram nomlarini faqat leksik birlik sifatida emas, balki lingvomadaniy va pragmatik hodisa sifatida o'rganish keng rivojlanmoqda. Bu holat til va madaniyat o'rtasidagi uzviy aloqani chuqurroq anglashga bo'lgan ehtiyoj bilan izohlanadi. Bayram nomlari nutqda qo'llanilganda ma'lum emotsional-ekspressiv yuklamaga ega bo'lib, tinglovchi yoki o'quvchining ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ularning nutqiy va uslubiy xususiyatlarini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

O'zbek tilida bayram nomlari tarixan turli manbalar asosida shakllangan. An'anaviy xalq bayramlari, diniy marosimlar bilan bog'liq bayramlar hamda davlat

miqyosida belgilangan rasmiy bayramlar til tizimida o'ziga xos leksik qatlamni tashkil etadi. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davrda ayrim bayramlarning qayta tiklanishi va yangi bayramlarning joriy etilishi ularning nutqiy faolligini sezilarli darajada oshirdi.

Bugungi globallashuv va raqamli kommunikatsiya sharoitida bayram nomlari ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, rasmiy hujjatlar va kundalik muloqotda keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon ularning semantik kengayishiga, uslubiy rang-barangligiga va pragmatik yuklamasining ortishiga olib kelmoqda. Bayram nomlari endilikda nafaqat axborot berish, balki ijtimoiy ta'sir ko'rsatish, milliy birlikni mustahkamlash va madaniy qadriyatlarni targ'ib qilish vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, o'zbek bayram nomlarining nutqiy va uslubiy qo'llanilishi jamiyatdagi ijtimoiy ong, madaniy identifikatsiya va milliy o'zlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularning tahlili tilning funksional imkoniyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Mazkur maqolada bayram nomlarining zamonaviy nutqiy jarayondagi o'rni, ularning turli nutq uslublaridagi funksional xususiyatlari hamda pragmatik ahamiyati yoritiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda kompleks ilmiy metodologiya qo'llanildi. Avvalo, tavsifiy-tahliliy metod yordamida o'zbek tilidagi bayram nomlari tizimli ravishda o'rganildi. Ushbu metod bayram nomlarining leksik-semantik xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etdi. Funksional-uslubiy metod orqali bayram nomlarining rasmiy, publitsistik, badiiy va og'zaki nutqdagi qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilindi.

Pragmatik tahlil metodidan foydalanish orqali bayram nomlarining nutqiy vaziyatga bog'liq holda qanday ma'no va ta'sir kuchiga ega bo'lishi aniqlandi. Qiyosiy metod esa turli nutq uslublarida bayram nomlarining qo'llanishidagi farqlarni aniqlashga xizmat qildi. Empirik material sifatida 2019–2025-yillar oralig'ida e'lon qilingan rasmiy hujjatlar, bayram tabriklari, publitsistik maqolalar, badiiy asarlar va ijtimoiy tarmoqlardagi nutq namunalari tanlab olindi.

Tadqiqot jarayonida olingan materiallar tahlil qilinib, umumlashtirildi va ilmiy xulosalar chiqarildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilidagi bayram nomlari nutqiy jarayonda ko'p funksiyali va uslubiy jihatdan rang-barang birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Bayram nomlari avvalo nominativ vazifani bajarib, muayyan tarixiy, madaniy

yoki ijtimoiy hodisani ifodalaydi. Biroq real nutqiy materiallar tahlili ularning faqat nomlash funksiyasi bilan cheklanib qolmasligini, balki keng pragmatik va stilistik yuklamaga ega ekanini ko'rsatdi.

Rasmiy-huquqiy nutqda bayram nomlari qat'iy normativ shaklda qo'llaniladi. Bunday matnlarda bayram nomlari odatda aniq sana, huquqiy hujjat yoki davlat qarori bilan birgalikda ishlatiladi. Natijalarga ko'ra, rasmiy uslubda bayram nomlarining barqarorligi va o'zgarmas shakli ustuvor bo'lib, ularning emotsional bo'yoqlari minimal darajada bo'ladi. Bu holat rasmiy nutqning asosiy xususiyati bo'lgan aniqlik va betaraflik talablariga mos keladi.

Publitsistik nutqda bayram nomlari faol baholovchi va ta'sirchan vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot materiallari shuni ko'rsatdiki, ommaviy axborot vositalarida bayram nomlari ko'pincha ijtimoiy birlik, milliy g'urur va tarixiy xotirani mustahkamlash maqsadida qo'llaniladi. Bu uslubda bayram nomlari metaforik kengayish, obrazli ta'riflar va kuchaytiruvchi so'zlar bilan birga kelib, o'quvchi ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Badiiy nutqda bayram nomlari estetik va obrazli vazifani bajaradi. Tadqiqot natijalari badiiy asarlarda bayram nomlari ko'pincha voqealar fonini belgilash, milliy muhitni yaratish va personajlarning ichki kechinmalarini ochib berish uchun ishlatilishini ko'rsatdi. Bunday matnlarda bayram nomlari ramziy ma'no kasb etib, badiiy obrazlarning mazmunini boyitadi.

Og'zaki nutqda esa bayram nomlari erkin va moslashuvchan shaklda qo'llaniladi. Tahlil qilingan og'zaki nutq namunalarda bayram nomlarining qisqartirilgan, samimiy va emotsional shakllari keng tarqalganligi aniqlandi. Bu holat bayram nomlarining kundalik muloqotda kommunikativ qulaylik va emotsional yaqinlikni ta'minlashini ko'rsatadi.

Umuman olganda, natijalar o'zbek bayram nomlari nutqda faqatgina axborot berish vositasi emas, balki ijtimoiy, madaniy va emotsional ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan muhim lingvistik birliklar ekanini tasdiqladi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar o'zbek bayram nomlarining nutqiy va uslubiy qo'llanilishi til va madaniyat o'rtasidagi uzviy aloqani yaqqol namoyon etishini ko'rsatadi. Bayram nomlari orqali jamiyatning tarixiy xotirasi, milliy qadriyatlar va ijtimoiy ideallari nutqiy shaklda ifodalanadi. Shu jihatdan, ularni lingvomadaniy birliklar sifatida baholash ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, bayram nomlarining nutqiy faolligi jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq. Mustaqillikdan keyingi davrda ayrim bayram nomlarining qayta tiklanishi va yangi bayramlarning joriy etilishi ularning diskursiv funksiyalarini kengaytirdi. Natijada bayram nomlari rasmiy va publitsistik nutqda mafkuraviy ahamiyatga ega birliklarga aylandi.

Zamonaviy raqamli kommunikatsiya muhiti bayram nomlarining qo'llanilish doirasini yanada kengaytirdi. Ijtimoiy tarmoqlarda bayram nomlari qisqa tabriklar, shiorlar va vizual belgilar bilan birga ishlatilib, yangi pragmatik ma'nolar kasb etmoqda. Bu holat bayram nomlarining uslubiy imkoniyatlarini boyitib, ularni zamonaviy diskursning faol elementi sifatida shakllantirmoqda.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, bayram nomlari nutqda faqatgina madaniy belgi sifatida emas, balki ijtimoiy ta'sir ko'rsatish vositasi sifatida ham muhim rol o'ynaydi. Ular orqali jamiyat a'zolari o'rtasida birlik, birdamlik va umumiy qadriyatlar mustahkamlanadi. Shu sababli bayram nomlarining nutqiy va uslubiy xususiyatlarini o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va ijtimoiy fanlar uchun ham ahamiyatlidir.

Tadqiqot doirasida olingan natijalar avvalgi ilmiy qarashlar bilan qiyoslanganda, bayram nomlarining pragmatik va stilistik ahamiyati tobora ortib borayotganini ko'rsatadi. Bu esa o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonida bayram nomlarining faol va dinamik birliklar ekanini tasdiqlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'zbek bayram nomlarining nutqiy va uslubiy qo'llanilishi tilning funksional imkoniyatlarini to'liq namoyon etadi. Bayram nomlari milliy madaniyat, tarixiy xotira va ijtimoiy ongning ifodalovchi muhim lingvistik birliklar bo'lib, turli nutq uslublarida turlicha vazifani bajaradi. Rasmiy nutqda ular normativ va barqaror shaklda, publitsistik nutqda baholovchi va ta'sirchan vosita sifatida, badiiy nutqda obraz yaratish unsuri sifatida, og'zaki nutqda esa samimiy va moslashuvchan birliklar sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek tilshunosligida bayram nomlarini lingvomadaniy va pragmatik jihatdan o'rganish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Olingan xulosalar stilistika, nutq madaniyati va tilshunoslik fanlarini o'qitishda, shuningdek, zamonaviy nutq jarayonlarini tahlil qilishda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

“O'zbek tili stilistikasi asoslari” (o'quv-uslubiy material). (PDF).

- ✚ Sultonsaidova S. O‘zbek tili stilistikasi. Elektron kutubxona resursi (bibliografik karta).
- ✚ O‘zbek tilining amaliy stilistikasi. Darslik (bibliografik ma’lumot, 2021).
- ✚ Yuldosheva M. Pragmalingvistik terminlarning izohli lug‘ati (PDF). 2025.
- ✚ Jalishova M. Zamonaviy media diskursining pragmalingvistik tahlili. Ilmiy maqola (PDF, DOI ko‘rsatilgan). 2025 (manbada so‘nggi oylarda e’lon qilingan).
- ✚ “Badiiy matnning pragmalingvistik tahlili” (PDF, ilmiy-uslubiy ish)